

جرم انگاری ضمانت کیفری در حوزه خصوصی سازی اقتصاد

دنیا لطیفی

دانشجوی کارشناسی حقوق دانشگاه آزاد واحد بندرعباس

چکیده

قلمرو سیاست جنایی هر کشور در پی حمایت از ارزش‌های جدید جامعه ی بشری از طریق جرم انگاری‌های جدید توسعه می‌یابد. جرم‌انگاری ممکن است بر حسب این که هدف حمایت از جامعه در برابر اشکال جدید بزهکاری غالب مرتبط با فن‌آوری‌های نوین با شناسایی حقوق جدید و تضمین حمایت از آنها از طریق جرم‌انگاری باشد، در چارچوب دو منطق مختلف قرار می‌گیرد. حقوق رقابت از جمله قلمروهایی است که در سال‌های اخیر موجب توسعه قلمرو سیاست جنایی کشورها شده است. تاریخچه پیدایش این حقوق بیانگر آن است که قانون‌گذاران به دنبال حمایت از "رقابت" به عنوان یکی از ارزش‌ها و هنجارهای نوظهور جوامع بشری که در پی پیشرفت و پیدایش فناوری‌های جدید نمایان شده، می‌باشند. بنابراین حقوق رقابت در پرتو سیاست مدرن سازی باعث توسعه و پیشبرد قلمروی سیاست جنایی کشورها گردیده است. ارتباط حقوق رقابت با اقتصاد کشورها باعث گردیده تا این شاخه از حقوقی به شدت مورد توجه دولت مردان و سیاست‌گذاران باشد. بازار به عنوان محل حضور فعالان تجاری، نیازمند ضوابط و مقرراتی است تا به موجب آن، تجارت آزاد جریان داشته و رقبا بتوانند با حضور در آن فعالیت نمایند. وجود قوانین و مقررات تسهیل‌کننده رقابت و ضد انحصار، از مهم‌ترین شرایط لازم برای تحقق اقتصاد رقابتی مبتنی بر بازار است. این پژوهش بر اساس مطالعات توصیفی کتابخانه‌ای تدوین یافته است.

واژه‌های کلیدی: کیفرشناسی، توسعه اقتصادی، جرم انگاری، حقوق کیفری ایران

مقدمه

با بررسی قوانین موجود، شاغلین بخش خصوصی و تعاونی را می‌توان در چندین گروه طبقه بندی و تقسیم نمود:

(الف) تجار که در ماده یک قانون تجارت تعریف شده اند.^۱

(ب) شرکت‌های هفت گانه تجاری تعاونی که در ماده ۲۰ قانون تجارت اسامی آن‌ها ذکر شده و مربوط به حوزه فعالیت اشخاص حقوقی خصوصی است.^۲

(ج) اشخاص حقیقی که در قالب مؤسسات خصوصی، حرفه ای مشغول به ارائه خدمات تخصصی و فنی به اشخاص حقیقی و حقوقی هستند.

(د) اشخاص حقیقی که به عنوان کسبه (اصناف) در واحدهای کوچک و متوسط کسب و کار مشغول کار و فعالیت هستند و مشمول مقررات قانون و مقررات نظام صنفی می‌باشند.

قانون گذار در مقررات متفرقه سعی نموده که به جهت ساماندهی و حفظ نظم و انضباط شغلی در فعالیتهای مختلف اقتصادی بخش خصوصی جرایم و مجازات‌هایی را برای این شاغلین در نظر بگیرد. در خصوص مدیران شرکتهای تجاری مبنای اعمال این مجازات‌ها، قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱ می‌باشد که عمده واکنش مقنن در بخش ۱۱ این قانون تحت عنوان مقررات جزایی در مواد ۲۴۳ الی ۲۶۹ پیش بینی شده است. بخش عمده ای از این مقررات جزایی شامل تشریفات اولیه ثبت و تشکیل شرکتهای تجاری و بخش‌های دیگر مربوط به مواردی از قبیل الف) تقسیم منافع موهوم بین صاحبان سهام به استناد ترازنامه متروک و غیر واقع. ب) استفاده از اموال شرکت برخلاف منافع شرکت برای مقاصد شخصی. ج) عدم دعوت بازرسان به مجمع عمومی صاحبان سهام در موقع انتخابات بازرسان. د) صدور سهام جدید بدون مجوز ثبت افزایش سرمایه، عدم رعایت حق تقدم صاحبان سهام نسبت به پذیره نویسی و خرید سهام. ه) عدم رعایت حقوق دارندگان اوراق قرضه. و) پذیرش تحت بازرسی با وجود منع قانونی. ز) گزارش خلاف واقع توسط بازرسان شرکت و... می‌باشد که مقنن عدم رعایت این مقررات را قابل مجازات دانسته و واکنش‌های جزایی از قبیل حبس، جزای نقدی برای آن پیش بینی کرده است.^۳

در خصوص ضمانت اجراهای کیفری شرکتهای تجاری و مؤسسات و موقوفات قابل توضیح است که تا قبل از تصویب قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، قانون گذار به صورت پراکنده در مقررات متفرقه کیفری مانند قانون جرایم رایانه ای مصوب ۱۳۸۸، مجازاتی را برای شرکتهای تجاری پیش بینی کرده بود لیکن در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به صورت عام و نظاممند برای اشخاص حقوقی و مدیران آن در ماده ۱۴۳ این قانون مسئولیت کیفری پیش بینی کرده است^۴ که در ماده ۲۰ قانون مجازات سال ۱۳۹۲ مجازات‌های اشخاص حقوقی بدین شرح است " در صورتی که شخص حقوقی بر اساس این قانون مسئول شناخته شود با توجه به شدت جرم ارتكابی و نتایج زیان بار آن به یک یا دو مورد از موارد زیر محکوم می‌شود. انحلال شخصی

۱. ماده ۱ قانون تجارت: تاجر کسی است که شغل معمولی خود را معاملات تجاری قرار بدهد.

۲. ماده ۲۰ قانون تجارت: شرکتهای تجاری بر هفت قسم است: ۱- شرکت سهامی ۲- شرکت با مسئولیت محدود ۳- شرکت تضامنی ۴- شرکت مختلط غیر سهامی ۵- شرکت مختلط سهامی ۶- شرکت نسبی ۷- شرکت تعاونی تولید و مصرف.

۳. جلالی، حسین، سال ۱۳۹۰، سیاست جنایی ایران در اصل ۴۴ قانون اساسی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشکده حقوق دانشگاه شیراز، ص ۸۸.

۴. ماده ۱۴۳ قانون مجازات عمومی سال ۱۳۹۲ بیان می‌دارد: " در مسئولیت کیفری اصل بر مسئولیت شخص حقیقی است و شخص حقوقی در صورتی دارای مسئولیت کیفری است که نماینده قانون شخص حقوقی به نام یا در راستای منافع آن مرتکب جرمی شود. مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مانع مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی نیست."

حقوقی، مصادره کل اموال، ممنوعیت از یک یا چند فعالیت شغلی یا اجتماعی به طور دائم یا حداکثر برای پنج سال، ممنوعیت از دعوت مجمع عمومی برای افزایش سرمایه به طور دائم یا حداکثر برای پنج سال، ممنوعیت از اصدار برخی از اسناد تجاری حداکثر برای مدت پنج سال.

به همین ترتیب قانون گذار در مورد مشاغل آزاد حرفه ای خصوصی اعم از وکلای دادگستری، پزشکان دفاتر اسناد رسمی و کارشناس رسمی دادگستری جرایم و مجازات‌های کیفری و فراکیفری متعددی وضع نموده که در مطالب بعدی این فصل به آن اشاره می‌گردد.

اما در بخش مربوط به تجار و کسبه (اصناف) عمدتاً مقررات عمومی قانون مجازات اسلامی و قانون نظام صنفی مصوب سال ۱۳۵۹ با اصلاحیه‌های بعدی و قانون تعزیرات حکومتی حاکم است که در مطالب بعدی این فصل به آن خواهیم پرداخت، لیکن مجازات‌های مقرر در قانون نظام صنفی بخصوص در فصل دهم از مواد ۶۸ الی ۸۵ این قانون، واکنش‌های غیر کیفری متفاوتی از جمله نصب پارچه به عنوان محترک، معرفی از طریق رسانه‌های گروهی، قطع سهمیه، فروش کالا توسط دولت، عرضه کالا به شرح رسمی، اعلام مراتب به وزارتخانه صنعت و معدن پیش بینی شده و مجازات‌های کیفری این اشخاص حقیقی شامل جزای نقدی، حبس، تعطیلی محل کار و لغو پروانه می‌باشد.^۱

مبحث اول: ضمانت اجرا کیفری و فراکیفری در حوزه کسب و کار واحدهای صنفی

با وجود فعالیت‌های زیاد اقتصادی در بازار کسب و کار، قانون گذار مجازات کیفری و انتظامی و انضباطی متعددی را در مبارزه علیه جرایم و تخلفات این حوزه اقتصادی به کار نگرفته است تا بتواند فضای کسب و کار را بهبود بخشد و در عین حال، تحقق اقتصاد پویا، بازدارندگی در روابط کسب و کار را تضمین نماید. شاید به درستی بتوان گفت که به لحاظ ماهیت مشاغل این بخش اقتصادی بیشترین مقرراتی که مربوط به تنظیم روابط داخلی شاغلینی این بخش و فعالیت‌های خدماتی و تولیدی، توزیعی و مصرفی این فعالان اقتصادی است. قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۹۲/۶/۱۲ با اصلاحات بعدی و قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ با اصلاحات بعدی می‌باشد.

مبحث دوم: ضمانت اجرا در روابط کارگر و کارفرما (قانون کار)

اکثریت تابعان قانون کار را اشخاص حقیقی و حقوقی مانند شرکت‌ها، مؤسسات خصوصی و دولتی تشکیل می‌دهند که در مشاغل مانند ساختمان سازی، پیمانکاری، کشاورزی، خدماتی، حمل و نقل، بیمه، کسبه و اصناف اداری، بازرگانی و... فعالیت دارند. که در تنظیم این روابط کاری یک طرف کارفرما و طرف دیگر کارگر قرار دارد و قانون کار که در تنظیم روابط کارفرمایان و کارگران حاکمیت دارد، سعی کرده تا این روابط را تا حد امکان تنظیم، نظم و نسق نماید. یکی از این موضوعات با اهمیت، رعایت نظم و انضباط شغلی توسط کارگران در محیط کار است که هرگونه تخطی و نقض دستورالعمل‌های کارگاه، کارگران را با واکنش‌های تنبیهی روبرو می‌سازد. قانون گذار در تبصره ۲ ماده ۲۷ قانون کار، وزارت کار و رفاه اجتماعی را مکلف به تنظیم آیین نامه انضباطی کارگاه‌ها نموده و بر همین اساس آیین نامه انضباطی متحدالشکل توسط وزارت خانه مذکور تدوین شده است. از طرف دیگر مقنن در قانون کار در فصل یازدهم در مواد ۱۷۱ الی ۱۸۶ این قانون جرم انگاری‌های متعددی را در حمایت

۱. جلالی، حسین، سال ۱۳۹۰، سیاست جنایی ایران در اصل ۴۴ قانون اساسی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشکده حقوق دانشگاه شیراز، ص ۶۷.

از کارگران در مواردی از قبیل کار اجباری، اجبار و تهدید وادار کردن به عضویت در تشکل‌های کارگری و کارفرمایی، بیمه نکردن کارگران، منع بازرسان و مأموران بهداشت به کارگاه، به کارگیری اتباع بیگانه بدون مجوز کار به عمل آمده و ضمانت اجراهای نقض این قانون را حبس، جریمه نقدی، پرداخت اجرت المثل تعیین نموده و علاوه به مدیران، شرکت‌ها و مؤسسات با یکدیگر مسئولیت تضامنی دارند.

مبحث سوم: ضمانت اجرا در خدمات بهداشتی، غذا، دارو و کالا

وجود مصالحی از جمله تنظیم بازار، نظارت بر قیمت‌ها و برخورد سریع و قاطع با متخلفین اقتصادی بخش خصوصی و دولتی موجب شده که قانون‌گذار این وظایف را از قوه قضائیه که به موجب اصل ۱۵۹ قانون اساسی، مرجع اساسی رسیدگی به جرایم و تخلفات است تفکیک و به وزارت دادگستری (سازمان تعزیرات حکومتی) بسپارد. در این قانون، قانون‌گذار وظایف متعددی را در باب رسیدگی به تخلفات به عهده این سازمان نهاده است. رسیدگی به تخلفات امور پزشکی، دارویی، بهداشتی، درمانی، مواد خوردنی و آشامیدنی، آرایشی، قاچاق کالا و ارز که دارای مجازات حبس نیستند، قاچاق سوخت و فرآورده‌های سوختی و نفتی و عرضه خارج از شبکه، حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، مبارزه با گران‌فروشی و محتکران، نداشتن پروانه کسب، تقلب و... از جمله این صلاحیت‌ها است. بر همین اساس اشخاص حقیقی و حقوقی مانند شرکت‌ها، مؤسسات و سایر فعالان اقتصادی که این مقررات تنظیم بازار را که به موجب قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، قانون نظام صنفی، قانون مرتکبین قاچاق کالا و ارز و... مورد حمایت کیفری قرار گرفته را نقض نمایند با واکنش‌های کیفری غیر از حبس از قبیل اخذ تعهد کتبی، جریمه نقدی، قطع تمام یا برخی از خدمات دولتی، مهمور کردن پروانه واحد متخلف، تعطیل موقت و دائم واحد متخلف، لغو پروانه و کارت بازرگانی، انفصال کارکنان دولتی از خدمات دولتی مواجه می‌شود.

نکته مهم این که عده‌ای از صاحب‌نظران و حقوقدانان اعتقاد دارند که قانون‌گذار با تغییر رویه‌ای معنادار با عزم به کوچک و تخصصی نمودن رسیدگی به جرایم و تخلفات کسب و کار اقتصادی، بارقه‌هایی از مقررات‌گذاری با ماهیتی تخصصی در حوزه کسب و کار مشاهده می‌شود تا این نظامات اداری بتواند پاسخ‌گوی تکرر روز افزون در مناسبات اقتصادی و بازار باشند و از همه مهمتر اینکه مجازات حبس را که تالی فاسدهای زیادی در بازار کسب و کار بر روی فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران دارد را از لیست واکنش‌های کیفری سازمان تعزیرات حکومتی حذف نموده تا شاغلین این حوزه بدور از دل‌مشغولی و آثار سوء زندان به فعالیت‌های اقتصادی خود ادامه دهند.

اساساً فعالیت در بعضی از حوزه‌ها، توانایی ویژه را نیز می‌طلبد و به این فعالیت‌ها به عنوان یک شغل نمی‌توان نگاه کرد بلکه یک حرفه محسوب می‌شوند. چون حرفه‌ای شدن چند پیش شرط دارد. نخست آموزش دیدن است، دوم پاسخ‌گویی در برابر تخلفات احتمالی است، سوم شرایطی در باب پذیرفته شدن در آن حرفه وجود دارد. لذا قانون‌گذار تعدادی از حرفه‌ها را به لحاظ تبع و ماهیتشان که وظایف اصلیشان ارائه خدمات عمومی به جامعه است را تابع مقررات خاص قرار داده است. به عبارت دیگر مقنن این دسته از حرفه‌ها را از مقررات صنفی که ذاتاً کسب و کار محسوب می‌شود تفکیک و مجزا نموده است. صاحبان حرفه پزشکی، وکالت دادگستری، کارشناسان رسمی دادگستری، سردفتران دفاتر اسناد رسمی، مهندسين شاغل در سازمان نظام مهندسی و... را می‌توان جزء این حرفه‌ها دانست. به نظر می‌رسد مقنن به لحاظ همین ویژگی خاص حرفه‌ای و تخصصی بودن این حرفه‌ها و حفظ استقلال آن‌ها، مقررات ویژه‌ای در باب جرایم و تخلفات این مراکز حرفه‌ای و اشخاص مشغول فعالیت در آن‌ها احصاء نموده و به همین ترتیب سربلندی و نقض هر یک از این جرایم و تخلفات را مشمول مجازات‌های

کیفری، انتظامی و انضباطی متعددی قرار داده است. که این حرفه‌ها و مشاغل خاص دارای جرایم و تخلفات خاص خود هستند که هر کدام را به صورت کلی عنوان آن ذکر می‌شود.

جرایم و تخلفات در حرفه وکالت دادگستری

با گذشت زمان و گسترش قوانین مدنی و کیفری و پیچیده تر شدن آیین دادرسی نیاز به وکیل افزایش یافته و تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی بخصوص سازمان‌های داری، شرکت‌های تجاری و مؤسسات مالی و... به وکیل و مشاور حقوقی به شدت نیاز پیدا کرده اند. وکالت از جمله استثنایی ترین مشاغل آزاد است که به شدت تحت کنترل نهادهای نظارتی و انتظامی قرار گرفته است. بحث از جرایم و تخلفات وکلای دادگستری و موضوعات پیرامون آن حافظ شغل وکالت و موکلین طرف قرارداد وکالت خواهد بود.

با بررسی قوانین کیفری از همه مهمتر می‌توان به مهم‌ترین جرایم این حرفه شغلی مانند جرایم افشای اسرار حرفه ای، تقلب نسبت به مسائل مالیاتی، ادعای اعمال نفوذ و تظاهر به امر وکالت به عنوان جرایم خاص این حرفه اشاره نمود و همچنین تخلفات انتظامی مربوط به امور حرفه ای وکالت در شش دسته در مواد ۵۳ لغایت ۸۹ آیین نامه وکالت تصریح شده و واکنش‌های انتظامی شامل توبیخ، کاهش صلاحیت و تنزیل درجه، تعلیق، عدم تمدید پروانه وکالت و ممنوعیت از وکالت را شامل می‌شود. قابل توضیح به تخلفات وکلا در دادسرا و دادگاه انتظامی کانون وکلا رسیدگی و رأی مقتضی صادر می‌گردد.

جرایم و تخلفات حرفه پزشکی و مشاغل مرتبط

پزشکان کارگزاران اصلی نظام سلامت بوده و با خدمات خود تاثیر بارزی به نتایج و پیامدهای سلامت جامعه دارند. از سوی دیگر پزشکان تصمیم گیرندگان اصلی نظام سلامت هستند. کسانی که با دانش و نگرش خود تعیین می‌نمایند که چه خدماتی به چه شکلی و با چه هزینه ای در اختیار افراد جامعه قرار گیرد. در این میان حوزه فناوری سلامت در دهه اخیر پا به پای نیاز روز افزون جامعه به سرعت در حال پیشرفت است به گونه ای که آن را به یک صنعت و کسب و کار نوین با سود بالا تبدیل کرده است. در نتیجه ایجاد بستری در حقوق کیفری در حوزه سلامت جهت حمایت از مصرف کنندگان و گیرندگان خدمات پزشکی ضروری به نظر می‌رسد. در مقررات موضوعه وظایف و اختیارات شاغلان حرفه‌های پزشکی و وابسته به آن در قانون ماده واحده ۱۳۷۶/۸/۷ تصریح شده و رسیدگی به جرایم و تخلفات شاغلین این بخش در تبصره ۲ ماده ۳ قانون مربوط به امور پزشکی و دارو و مواد خوراکی و آشامیدنی مصوب ۱۳۷۴/۱/۲۹ پیش بینی شده است.

اساسا تعدیات مشاغل پزشکی و حرفه‌های وابسته به آن به دو بخش تخلفات و جرایم پزشکی تقسیم می‌گردد. در ماده ۲۸ قانون سازمان نظام پزشکی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه ای شاغلین در پزشکی و وابسته در هیات‌های عالی انتظامی پزشکی و در مراکز استان‌ها در هیات‌های بدوی و تجدیدنظر و در شهرستان‌ها در هیات‌های بدوی انتظامی پزشکی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد و ضمانت اجرای آن مشخص شده است لیکن رسیدگی به جرایم حرفه پزشکی و وابسته آن در صلاحیت دادرهای عمومی و انقلاب است.

جرایم و تخلفات در حرفه دفاتر اسناد رسمی

شغل سردفتری از امور مهم دنیای امروز است که اهمیت و اعتبار آن به هیچ کسی پوشیده نیست. امین بودن این اشخاص که در شرع مقدس هم بر آن تأکید شده از اهمیت زیادی برخوردار است. سردفتران در جایگاه تنظیم و صدور اسناد مالکیت، نقل و انتقال اموال و دارایی ها، انتقال انواع قراردادهای اداری و تجاری، تسهیل رونق کسب و کار از جایگاه با اهمیتی برخوردار هستند هر چند حوزه‌های تسهیل امور تجاری، امورات کسب و کار، در دنیای اقتصاد امروز می‌طلبند که در زمینه وظایف و اختیارات دفاتر اسناد رسمی بازنگری جدی صورت گیرد و با گسترش فعالیت‌ها و حوزه عملکرد آن‌ها و بخصوص تسهیل این امور، زمینه کسب و کار بهتر فراهم شود.

این موارد از موضوعاتی است که خلاء قانونی و فنی در آن بسیار مشهود است و حتی متصدیان این دفاتر بعضاً در بسط گسترش این حوزه‌ها از نارسایی علمی و عملی زیادی رنج می‌برند. قانون گذار به لحاظ اهمیت نظم اسناد رسمی در این دفاتر، تخلف از نظامات و دستورالعمل‌های مربوط به این حرفه را تخلفات انتظامی محسوب و به موجب ماده ۲۹ اصلاح مصوب ۱۳۶۰/۱۱/۲۷ قانون دفاتر رسمی ۱۳۵۴ شامل مجازات توبیخ، جریمه، تعلیق موقت انفصال موقت و دائم دانسته است.

جرایم و تخلفات در حرفه کارشناسان رسمی دادگستری

کارشناسی، یکی از ابزارهایی است که به واسطه آن می‌توان از مهارت‌های فنی و تخصصی و توانایی‌های علمی متخصصین به نام کارشناس در رشته‌های مختلف برای دست یابی به نتایج درست در امور فنی و اتخاذ تصمیم صحیح و عادلانه در پرونده‌های قضایی و حل و فصل دعاوی و اختلافات استفاده کرد.^۱ کارشناسان در مقابل نظریاتی که در موضوعات مختلف ابزار می‌نمایند دارای مسئولیت‌های کیفری، حقوقی و انتظامی می‌باشند.

کارشناسان در مواردی از جمله اظهار عقیده برخلاف واقع به عنوان جرم جاعل در اسناد رسمی طبق ماده ۳۷ قانون کارشناسان رسمی دادگستری و در ماده ۵۸۸ قانون مجازات اسلامی^۲ بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ به جهت جرم اخذ وجه یا مال به نفع یکی از طرفین اظهار نظر یا اتخاذ تصمیم نمایند تحت تعقیب کیفر و مجازات قرار می‌گیرند. کارشناسان علاوه بر مجازات کیفری، طبق مواد ۲۵ الی ۶۹، قانون کارشناسان رسمی دادگستری مصوب ۱۳۸۱ در صورت وقوع تخلفات حرفه‌ای که در سیزده بند مشخص شده است در دادسرا و دادگاه انتظامی مستقر در کانون کارشناسان رسمی دادگستری به مجازات انتظامی محکوم می‌شوند. این مجازات‌های انتظامی شامل توبیخ، محرومیت موقت از اشتغال به امر کارشناسی، محرومیت دائم را شامل می‌گردد.

نکته قابل تأمل، اینکه کارشناسان رسمی دادگستری می‌بایست از صلاحیت علمی و تخصصی کامل روز برخوردار باشند و همزمان با توسعه و تحولات اقتصادی به مسائل روز آشنا و از کارایی لازم برخوردار باشند و کانون کارشناسان دادگستری وظیفه دارد که متناسب با تخصص‌های مورد نیاز جامعه دوره‌های آموزشی ماهیانه برگزار نموده و یا کارشناسان را از طریق

۱. صمدی، سیدرسول، پاییز و زمستان ۹۶، بررسی حقوق کارشناسان رسمی دادگستری در حقوق ایران. دو فصلنامه، پژوهش نامه حقوق خصوصی

عدالت، سال چهارم - شماره ۸ - صفحه ۸۴.

۲. ماده ۵۸۸ قانون مجازات اسلامی: هرگاه یکی از داوران، ممیزان، کارشناسان، اعم از این که توسط دادگاه معین شده باشد یا توسط طرفین، چنانچه در مقابل اخذ وجه یا مال به نفع یکی از طرفین اظهار نظر یا اتخاذ تصمیم نماید به حبس از ۶ ماه تا ۲ سال یا مجازات نقدی از ۳۰ میلیون ریال تا ۱۲ میلیون ریال محکوم می‌شود و آنچه گرفته شده است به عنوان مجازات به نفع دولت ضبط خواهد شد.

وسایل آموزشی روز از قبیل ابزارهای الکترونیکی تحت آموزش مداوم قرار دهد. ولی به نظر می‌رسد که در خیلی از مسائل روز از جمله مسائل مالی بانکی، امور تجاری، جرایم اقتصادی، پول شویی و... از تخصص کافی و لازم برخوردار نمی‌باشند. شکی نیست بخش‌های اقتصادی کشور بخصوص دولت، تجار، شرکت‌های تجاری، بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری و... به شدت محتاج عملکرد صحیح علمی و فنی کارشناسان هستند.

مبحث چهارم: مراجع قضایی و شبه قضایی در بخش خصوصی و تعاونی

مراجع قضایی و شبه قضایی در بخش خصوصی و تعاونی

اصولاً مهمترین نهاد قضایی که به شکایت و دعاوی اشخاص خصوصی علیه سایر اشخاص حقیقی و حقوقی رسیدگی می‌نماید در مرحله اول مراجع قضایی شامل دادسرا و دادگاه‌های عمومی، دادگاه تجدیدنظر - دیوان عالی کشور می‌باشد و در مرحله ی بعد دیوان عدالت اداری است.

در کنار مراجع قضایی سازمان تعزیرات حکومتی، شورای حل اختلاف، مجامع و اتحادیه‌های صنفی را می‌توان نام برد که هر یک حسب صلاحیت خاص خود به تخلفات خاص اشخاص رسیدگی می‌نمایند. نهادهای شبه قضایی از جمله شورای حل اختلاف و نهاد داوری با وجود جایگاه مناسبی در حل و فصل اختلاف افراد با سرعت و به صورت تخصصی دارد. لیکن در جامعه حقوقی کشور جایگاه خود را در حل و فصل اختلافات فعالان اقتصادی و حوزه کسب و کار نیافته است شاید بتوان گفت نداشتن فرهنگ عمومی، عدم وجود آئین دادرسی مناسب از جمله جهات عدم مراجعه افراد به این نهاد با ارزش است.

مراجع قضایی در بخش خصوصی و تعاونی

بخشی از جرایمی که در مراجع قضایی رسیدگی می‌گردد، مربوط به جرایم تجاری، مفاسد و جرایم اقتصادی و حوزه کسب و کار فعالان اقتصادی است که همواره آمیخته با مسائل تخصصی خود بوده که لزوم رسیدگی و صدور حکم توسط قضات متخصص را ایجاب می‌نماید که یکی از این جرایم رسیدگی به جرایم اقتصادی است که عدم اشراف مأمورین کاشف، قضات رسیدگی کنند. کارشناسان دادگستری، وکلا دادگستری به موارد فنی و تخصصی این جرایم موجب عدم کشف این جرایم و عدم محکومیت مفسدین اقتصادی را فراهم آورده است. به همین جهت در سال‌های اخیر قوه قضاییه دادگاههای تخصصی رسیدگی به جرایم اقتصادی را در یک مجتمع مرکزی در سال ۱۳۹۸ راه اندازی و تأسیس نموده است. همچنین حمایت قضایی از سرمایه گذاری توسط قوه قضاییه در قالب دستورالعمل مورخ ۱۳۸۶/۱۰/۱۶ به منظور انجام بهینه و طایف این قوه در مسائل اقتصادی پیشگیری از وقوع فساد اقتصادی، حمایت از سرمایه گذاری سالم، تدوین سیاست کیفری مناسب و بازدارنده، در راستای ماده ۵۶۶ و شیوه قانون آیین دادرسی کیفری تصویب شده است، گاهی ارزنده در مبارزه با اخلاص گران در نظام تولید، توزیع و حفظ حقوق مصرف کنندگان در چرخه اقتصادی کشور خواهد شد.

مراجع شبه قضایی در بخش خصوصی و تعاونی

کارکرد محاکم شبه قضایی نوعی دادرسی اداری اختصاصی است. در واقع محاکم شبه قضایی، کمیسیون‌ها و مراجع اداری هستند که طبق قانون در سازمان‌ها و دستگاههای اداری تشکیل می‌شوند و به برخی دعاوی و شکایات اداری رسیدگی می‌کنند. این دسته از مراجع، عموماً به عنوان واحدهای مرتبط با واحدهای دولتی و سازمان‌های حرفه ای با صلاحیت ترافعی

تشکیل می‌شوند و صلاحیت آن‌ها منحصراً رسیدگی و تصمیم‌گیری درمورد اختلافات و شکایات و دعاوی از قبیل استخدامی، مالی، ارضی و ساختمانی میان سازمان‌های عمومی و دولتی و حرفه‌ای با اشخاص خصوصی است که معمولاً در اجرای قوانین خاصی که توسعه اجتماعی، اقتصادی و تأمین نیازهای افراد است پیش می‌آید. در نتیجه، حکم آن‌ها جنبه قضایی ندارد و تصمیم‌گیری اداری محسوب می‌شود.

این مراجع ممکن است در هر قانون خاصی و تحت هر عنوانی اعم از هیأت یا کمیسیون یا عنوانی دیگر برای رسیدگی به اعتراضات اشخاص پیش بینی شده باشد و در واقع ادبیات واحدی در هنگام تدوین قواعد قانونی توسط قانونگذار مورد استفاده قرار نگرفته است. مثلاً در قانون مدنی به جای عبارت محاکم اداری، مراجع غیر دادگستری به کار برده شده و ماده ۱۹۷ قانون آیین دادرسی مدنی از عنوان مراجع غیردادگستری استفاده کرده است و ماده ۱۰۳ قانون مالیات‌های مستقیم از اصطلاح ((مراجع اختصاصی غیرقضایی)) نام برده است.

به طور کلی، ماهیت موضوع‌ها و مسائل مطرح شده در کلیه مراجع قضایی و شبه قضایی، از سه قالب عمده، خارج نمی‌باشد: قالب اول: مسائل و موضوع‌های حقوق خصوصی در معنای عام کلام است که در ماهیت، به دو دسته کلی قابل تقسیم است. دسته اول، موضوع‌هایی که در اثر اختلاف در ادعا، میان مدعی و مدعی علیه پدیدار می‌گردند و دو طرف دعوا، در آن‌ها اشخاص حقیقی و حقوقی، حقوق خصوصی و عمومی (در باب اعمال تصدی) می‌باشند و بنا بر کیفیت، نوع و ماهیت این نوع موضوع‌ها که مستلزم رسیدگی قضائی محض بر مبنای ادله اثبات و بینات است، تنها در صلاحیت مراجع قضائی است.

دسته دوم، موضوع‌هایی که در سرشت خود با عنوان «اختلافات در نظر» مطرح می‌گردند. (نه اختلاف در ادعا) و دو طرف دعوا، در آن‌ها، در قالب معترض (نه مدعی) و معترض علیه (نه مدعی علیه)، پدیدار می‌گردند و شرط اصلی ماهوی این نوع از دعاوی، وجود یک طرف دعوا به نمایندگی از دولت در باب اعمال حاکمیت است. ماهیت ویژه این موضوع‌ها، چندگانگی و ترکیب پیچیده و گوناگون آن‌ها که حاصل کنش و واکنش قدرت عالی دولت با حقوق شهروندان به ویژه حقوق خصوصی آن‌هاست و استقلال عمل قوه اداری کشور، و لزوم منع دخالت قوه قضائی در امر اداره و اجرا و تعطیل ناپذیری آن‌ها ایجاب می‌کنند که این گونه موضوع‌ها در بیشتر موارد، در صلاحیت مراجع شبه قضایی باشد.

قالب دوم: مسائلی که تحت عنوان «جرایم» در «قوانین جزایی» برای آن‌ها «مجازات» تعیین شده است، یعنی منظور از جرم در این مقام، معنای ویژه آن می‌باشد (نه عموم تخلفات) در این مورد نیز به روش معمول صلاحیت عام با مراجع قضایی است.

قالب سوم: موضوع‌هایی که صفت «تخلف» در معنای خاص، بر آن‌ها اطلاق می‌گردد، و طی قوانین و مقررات خاص (نه قانون جزای عام) برای آن‌ها، «تنبیهات» و مجازات‌هایی منظور شده است. در این زمینه، آنچه که از اهمیت ویژه برخوردار است، این است که نباید چنین پنداشته شود که این موضوع‌ها، مراتب خفیفی از جرایم می‌باشند، بدان معنا که آن‌ها را در قالب تقسیم بندی سنتی «خلاف» در برابر جنایت قرار داده؛ بلکه باید عنایت داشت که ماهیت این موضوع‌ها، نشأت گرفته از چندگانگی ذاتی فرآیند اداره امور اداری و اجرایی است؛ پس در چنین موضوع‌ها، افزون بر این که یکی از دو طرف دعوا، ادارات دولتی در مقام اعمال حاکمیت هستند، طرف دیگر دعوا، یک «مستخدم دولت» و مأمورین وصول مالیات عوارض «فرد صنفی» و... نیز قرار دارد و در بیشتر موارد، این طرف، خواننده دعواست که نه به لحاظ فعل یا ترک فعل شخصی (جرایم)؛ بلکه به لحاظ تخطی از قواعد آمره و نظامات اداره امور عمومی و اجتماعی همان شخصیت حقوقی (نه حقیقی)، تحت پیگرد، دادرسی و مجازات قرار می‌گیرد، پس به لحاظ جایگاه خاص این موضوع‌ها، باید مراجعی ویژه که در متن این موضوع‌ها قرار دارند و با بخش‌های آشکار و پنهان این موضوع‌ها آشنایی مستقیم دارند، به این موضوع‌ها رسیدگی کنند، مراجعی که هر کدام از

ویژگی‌های خاص و چشمگیر موضوع‌هایی نظیر حقوق حاکمیت دولت، حقوق صنفی و شغلی، حقوق اشخاص، مقتضیات اداری و اجرایی و... در آن نمایندگی دارند و در اتخاذ رأی آن، مؤثر باشند و این گونه مراجع، تنها در قالب «شبه قضایی» مصداق پیدا می‌کنند.^۱

لذا جهت آشنایی با این مراجع تعدادی از این مراجع شبه قضایی فعال در بخش خصوصی کشور را بیان می‌نماییم.

- ۱- شورای حل اختلاف موضوع ماده ۱۸۹ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور.
- ۲- سازمان تعزیرات حکومتی.
- ۳- اتحادیه‌های صنفی و کمیسیون‌های مربوط به قانون نظام صنفی مصوب سال ۸۲.
- ۴- هیأت تشخیص و حل اختلاف موضوع قانون کار و امور اجتماعی.
- ۵- مرجع رسیدگی به شکایات کارفرمایان در خصوص مطالبات حق بیمه موضوع ماده ۴۲ قانون اساسی تأمین اجتماعی.
- ۶- حکمیت و داوری موضوع ماده ۴۵۴ قانون آیین دادرسی مدنی.
- ۷- شورای انتظامی مربوط به سازمان نظام رایانه ای..
- ۸- دادسرا و دادگاه انتظامی کانون کارشناسان رسمی دادگستری.
- ۹- دادسرا و دادگاه انتظامی کانون وکلای دادگستری.
- ۱۰- هیأت‌های انتظامی جامعه حسابداران رسمی ایران.
- ۱۱- هیأت‌های بدوی و عالی انتظامی شاغلان در حرفه دامپزشکی.
- ۱۲- شورای انتظامی قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان.
- ۱۳- هیات حل اختلاف مالیاتی
- ۱۴- کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری ها^۲

مراجع و نهادهای نظارتی و بازرسی بخش خصوصی و تعاونی

بدون شک، یکی از مهم‌ترین ارکان پیش‌گیری و مبارزه با فساد نظارت، است. در دنیای اقتصاد امروز، شرکت‌های تجاری به عنوان مولدهای اصلی اقتصاد هر کشور شناخته شده و بیش از هشتاد درصد تراکنش مالی و تجاری توسط آنها صورت می‌پذیرد. با وجود اینکه شرکت‌های تجاری در قالب شرکت‌های خصوصی تعاونی، عمومی و دولتی در تمامی زمینه‌های پولی، بانکی، حمل و نقل، بیمه، درمان، پیمانکاری، پروژه ای، نفت و گاز و سایر موارد فعالیت دارند. لکن نظام رصد، شناسایی و نظارت بر انواع شرکت‌ها در حقوق ایران نامشخص می‌باشد به نحوی که عدم تولید دقیق نظارتی شرکت‌ها موجب بروز مشکلات و آسیب‌های مالی و تجاری در کشور گردیده است که علاوه بر معضلات و ایجاد فضای غیرشفاف، غیرواقعی و بی‌نظمی، موجبات فساد اقتصادی و مالی را نیز فراهم می‌آورد. به نحوی که بعد از ثبت شرکت‌ها بسیاری از این دسته از اشخاص

۱. امامی، محمد، موسوی، سید نصراله، تابستان ۱۳۸۳، مبانی نظری مراجع شبه قضایی و جایگاه آن در حقوق ایران، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره بیست و یکم، شماره دوم، صص ۱۰۴ و ۱۰۵.

۲. جلالی، حسین، سال ۱۳۹۰، سیاست جنایی ایران در اصل ۴۴ قانون اساسی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشکده حقوق دانشگاه شیراز، ص ۹۱.

حقوقی به حال خود رها و هیچ نظارت و یا الزام قانونی و مسئولیتی برای مؤسسين آن در نظر گرفته نشده است.^۱ برای نمونه عمده فعالیت‌های اقتصادی این بخش‌های اقتصادی در بین بازرگانان و شرکت‌های تجاری صورت می‌گیرد. ولی به موجب قانون تجارت، داشتن بازرس فقط در شرکت‌های سهامی عام و خاص اجباری است و مابقی شرکت‌های تجاری از قبیل شرکت‌های تضامنی، نسبی، مختلط سهامی و... داشتن بازرس قانونی برای آن‌ها اختیاری است و از همه مهمتر اینکه نهادهای عمومی غیردولتی در وضعیتی که از بودجه عمومی دولت استفاده نمی‌نمایند تحت نظارت، دستگاه‌ها و نهادهای نظارتی دولتی قرار ندارند. تا جائیکه خیلی از صاحب نظران اقتصادی اعتقاد دارند. با وجود اینکه ساختار اقتصادی کشور به اقتصاد دولتی، خصوصی و تعاونی تقسیم گردیده، لیکن امروزه با نوع چهارمی به نام نهادهای عمومی غیردولتی مواجه هستیم و معلوم نیست که چگونه باید به این جود عظیم الجثه نظارت کرد. این اقتصاددانان مدعی هستند که حدود ۲۵ درصد اقتصاد ایران در اختیار این بخش قرار دارد و با وجود قوانین متعدد، هیچ گونه نظارت مؤثری بر آن‌ها اعمال نمی‌شود. در واقع شکل اساسی، نهادهای مذکور این است که تحت عنوان بخش خصوصی در حال فعالیت هستند در حالیکه از یک طرف خود را دولتی معرفی و با مدیریت دولتی اداره می‌شوند و از طرف دیگر تحت شمول نظارت دولت و تحت قوانین دولتی قرار ندارند. در خصوص نحوه و چگونگی نظارت در شرکت‌های تعاونی به قانون تعاون مصوب ۱۳۷۰/۰۶/۲۴ اشاره کرد.

در عرصه سیاست جنایی نهادها و واحدهای نظارتی نقش مهمی در پیشگیری از مفاسد و جرایم ایفا می‌نمایند قانون تعاون از اهمیت و این نقش واقعی نظارت به عنوان یک واحد نظاره گر، کنترل کننده و گزارش دهنده غافل مانده است. در شرکت‌های تعاونی نظارت بازرسان در همه شئون مسئولیت پذیرفته شده و هیچ رکنی از شرکت نباید از بازرسی استثناء شود. این نظارت در تمامی سطوح فعالیت تعاونی‌ها اعم از شرایط عضویت اولیه، امور مالی، ترازنامه، و سایر مسائل جاری و ساری است. اما این نظارت به معنای مداخله در فعالیت‌های تعاونی‌ها نبوده بلکه صرفاً در قالب بازدید، بررسی، کنترل و گزارش موارد مورد لزوم به مجامع عمومی شرکت و سایر مقامات ذیصلاح خلاصه می‌شود. نظارت بر عملکرد تعاونی‌ها در دو سطح درونی و بیرونی صورت می‌گیرد که این موارد را مورد بررسی قرار می‌دهیم. برای روشن شدن بیشتر، انواع نظارت درونی و بیرونی را در این بخش‌های اقتصادی مورد بررسی قرار می‌دهیم.

نظارت درون سازمانی در بخش خصوصی و تعاونی

نظارت و بازرسی بر فعالیت‌های تجاری به ویژه شرکت‌های تجاری از دغدغه‌های اساسی است که هر از چند گاهی مورد توجه جامعه حقوقدانان قرار می‌گیرد این امر در ارتباط با شرکت‌ها و تجار از آن جهت که گروه‌های مختلف با منافع بعضاً متعارض مانند سهامداران، کارکنان و مدیران شرکت تحت تاثیر قرار می‌گیرند. اهمیت دو چندان می‌یابد. اهمیت مزبور از چنان درجه ای برخوردار است که برخی از نظام‌های حقوقی دنیا مانند انگلستان دخالت مستقیم دولت را روا داشته اند. یکی از مهمترین اشخاصی که در حوزه بخش خصوصی فعالیت تجاری دارند شرکت‌های موضوع قانون تجارت می‌باشند. در نظام حقوقی ایران بازرسی و نظارت در شرکت‌های دارای دو ویژگی مهم است. نخست آنکه تنها برای شرکت‌های سهامی عام وجود نهاد بازرسی الزامی دانسته شده و مابقی شرکت‌ها مختار به داشتن بازرس قانونی هستند، دیگر آنکه تنها شیوه نظارت از درون شرکت پیش بینی شده است.^۲

^۱. حسن زاده، بهرام، تابستان ۹۵، تأملی بر علل ایجاد شرکت‌های صوری از منظر ثبت شرکت‌ها، دانشگاه عدالت.

^۲. پاسبان، محمدرضا، سال ۸۴، بازبینی نظام بازرسی در شرکت‌های تجاری ایران، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۱۵ و ۱۶، ص ۸۳.

شرکتهای سهامی عام و خاص، دارای نظامهای بازرسی درونی متفاوت و متمایز هستند. در شرکتهای سهامی عام بازرسان باید از ویژگیها و صلاحیت‌های خاصی برخوردار باشند که در آئین نامه آن مقرر شده در حالیکه قانون گذار برای بازرسان شرکتهای سهامی خاص هیچ ویژگی و صلاحیت خاصی را ضروری ندانسته است. بلکه صرفاً به شرایط اساسی و ممنوعیت‌ها اشاره کرده است. در حالیکه در شرکتهای سهامی عام در حوزه‌های که وزارت اقتصاد اعلام می‌کند طبق ماده ۱۴۴ لایحه اصلاحی قانون تجارت وظایف بازرسی در این شرکتها را باید اشخاصی انجام دهند که نام آنها در فهرست رسمی بازرسان شرکت درج شده باشد. این داوطلبان باید شرایط ویژه ای را برای احراز این پست داشته باشند و مرجع ثبت شرکتها اگر این شرایط را نداشته باشند. از ثبت این شرکتها خود داری می‌کنند.^۱ واقعیت این است در حقوق شرکتهای ایران، کنترل و نظارت درونی صرفاً از طریق انتخاب بازرس در بعضی از شرکتها تجلی می‌یابد و در حال حاضر فاقد اثر بخشی و کارایی لازم است و بیشتر جنبه شکلی و صوری دارد. زیرا این بازرسان از بین بستگان و افراد مورد اعتماد و توسط مدیران این شرکتها انتخاب می‌گردند و اکثریت قریب به اتفاق این افراد، وظایف و جایگاه بازرسی را به خوبی نمی‌دانند به همین دلیل نقش خود را به درستی ایفا نمی‌نمایند و در حقیقت این نظارتها مانع از وقوع تخلفات و حفظ حقوق سهامداران نخواهد شد.

نتیجه گیری

جرم انگاری یکی از تکنیک‌های حقوق کیفری برای برخورد با رفتارهایی است که به ارزشهای اساسی یک جامعه آسیب می‌زنند. قانون گذار هر کشور در قلمرو جرم‌انگاری باید دو مسئله را مورد توجه قرار دهد: اول اینکه ارزش مورد حمایت قانون گذار از چه درجه اهمیتی برخوردار است؟ و دوم، حمایت از یک ارزش نباید به گونه ای باشد که باعث آسیب دیدن ارزشهای مهم تر گردد. در قلمرو حقوق فعالیت‌های اقتصادی که یکی از عرصه‌های جدید نظریه پردازی در دنیای کنونی می‌باشد نیز قانون گذار هم زمان با دو دغدغه روبروست؛ از یک سو، حمایت از سرمایه گذاری نیازمند آن است که قوانین دست و پاگیر و جرم انگاری‌های غیرضروری به کلی از نظام حقوقی برچیده شود تا در پرتو آن سرمایه گذاران با میل و رغبت بیشتری وارد میدان سرمایه گذاری گردند. قانون گذار در قانون اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی رویکرد گرایش به اقتصاد آزاد و تقویت بخش خصوصی را مورد توجه قرار داده است. در این قانون پدیده مجرمانه در دو بخش قابل تفکیک است. بخش اول: جرایمی که با همان روش سنتی معمول در سایر جرایم یعنی در نظر گرفتن مجازاتها برای آنها جرم‌انگاری نموده است (جرایم سنتی) اما رویکرد غالب در جهت به کارگیری سیاست حمایتی در فرآیند رسیدگی به رویه‌های ضد رقابتی در آن دیده می‌شود یعنی عدم مداخله حقوق کیفری بخصوص در دوری از جرایم کیفری و مجازات بوده است لذا از یکطرف با کاهش سیاست‌های سخت گیرانه و امنیت گرا در حوزه کسب و کار عمدتاً به تخلف انگاری رویه‌های ضد رقابتی روی آورده است و از طرف دیگر صلاحیت مراجع تخصصی شبه قضایی را عمدتاً برای رسیدگی به تخلفات تجاری و بازرگانی پذیرفته است.

^۱ ستوده تهرانی، حسن، تهران ۷۵، حقوق تجارت، ج ۲، نشر دادگستر، ص ۱۹۴.

منابع

۱. کوشا، جعفر، ۱۳۹۶، سیاست جنایی در جرایم اقتصادی، مجله دانش حقوق و ماهیت.
۲. ابریشمی، حمید؛ هادیان، محمد، ۱۳۸۳. رانت جویی و رشد اقتصادی. مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۷.
۳. خسروانی نژاد، محمدجواد، ۱۳۹۰. رانت از منظر حقوق جزا. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شیراز.
۴. رهبر، فرهاد، سرگلزایی، مصطفی، سال ۹۰، بررسی اثرات خصوصی سازی بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، کنفرانس بین المللی جهاد اقتصادی.
۵. ابوالفتح خالقی، زهرا صالح آبادی، زمستان ۱۳۹۴، مطالعه سرقت هویت در حقوق فدرال آمریکا با نگاهی اجتماعی به حقوق ایران، دوره ۳، شماره ۱۰۴.
۶. جاسوسی اقتصادی در حقوق کیفری ایران، فصلنامه تعالی حقوق، دوره جدید، شماره ۵.
۷. بنی نعیم، عیسی، وروایی، اکبر، تابستان ۱۳۹۷، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره دهم، شماره دوم، صفحه ۶۲، (جستاری بر راهبردهای کنترل کیفری جرایم حوزه کسب و کار).
۸. بشر دوست، الهام، مزیدی شرف آبادی، علی، کافی، احسان، راهکارها و چالش های حقوق جزا و جرم شناسی در توسعه کسب و کار در کشور، دومین کنفرانس بین المللی حقوق و توسعه پایدار جامعه مدنی، دانشگاه آزاد یزد.
۹. رایجیان اصلی، مهران، ۱۳۸۱. تبیین استراتژی عقب نشینی یا تجدید دامنه مداخله حقوق جزا و جایگاه آن در ایران. مجله حقوقی و قضایی دادگستری.
۱۰. جعفری، مجتبی، ۱۳۹۵. کیفرزدایی از جرایم کسب و کار، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۰، شماره ۹۴.
۱۱. حسینی، سید حسین، اسمعیل زاده، لیدا، سال ۹۳، فصل نامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره ۵۴.
۱۲. کوشکی، غلامحسین، علیزاده سرشت، نادر، نسال ۱۳۹۴، گاهی به قلمرو جرایم امنیتی در پرتو صلاحیت دادگاه انقلاب، نشریه پژوهش حقوق کیفری.
۱۳. زرشکی، محمد، سال ۹۵، مفهوم صلاحیت ویژه قانون گذار، محمد، کنفرانس ملی هزاره سوم و چهارم - دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۱۴. گیلاتوری، نیکا، (مترجمان: امیر حسین چیت ساز زاده، مهدی نادری، میثم یوسفی، اقتصاد در میدان، دگرگونی اقتصادی و اصلاح دولت در گرجستان ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲).
۱۵. تیموری، جلال، صادقی، محمد، عسکرجانی، ابومحمد، پاییز ۱۳۹۹، درآمدی بر نقش مقررات زدایی در بهبود کیفیت اجرای حق توسعه، فصلنامه علمی مطالعات بین المللی پلیس، دوره یازدهم، شماره ۴۳.

16. Gholipour, 2002: 67-65 . the Accused's Attire in the Process of Criminal Proceedings; the Opposition of Practice Vis-à-vis Principles , Volume 83, Issue 106, June 2019, PP 215-242.

17. Allen, D. W. (2008). The Evolution of Criminal Law and Police During the Pre-Modern Era. 10. Retrieved from www.sfu.ca/allen/standard.Pdf.

18. Bentham Jeremy, The utilitarian theory of punishment , from: crime and punishment, By: Gorr, Michael j, Harwood , Sterling , printed in U.S.A , Jones and Bartlett publishers, 1995.

19. Miceli, Thomas J (2008). The Economic Approach to Law by Thomas J. Miceli. P 2.

20. Brand & Price, 2000, Crime and Economics: An Introduction. P 1.

21. Becker, Gray S. (1968), "Crime and Punishment: An Economic Approach". Journal of Political Economy. Vol. 76, No. 2.

22. Roman ,John & Graham Farrell,(2002). Cost – Benefit Analysis For Crime Prevention: Opportunity Costs,Routine Saving and Crime Externalities. Evaluation for crime Prevention, Editor Nick Tilley,Willan Publishing Devon , UK, volume 14.P 63.